

הכנסת אורחים והכלה; על האתיקה של המפגש הטיפולי

רני לוי, מ.א.¹

במאמר זה מוצגת השאלה מה אתי בפעולה הטיפולית. לאחר תיאור הביקורת של לוינס על הפילוסופיה המערבית ומתוכה על הפסיכואנליזה, מוצגת תפיסתו האתית של לוינס. בעזרת דיון במושגיו של לוינס: האינסוף, האחריות, הכנסת האורחים, הסרת הבעלות ושל וילפרד ביון: ה-O, K-link, ההכלה וכן העצה למטפל להאזין למטופל ללא זיכרון וללא תשוקה, מוגדרת הפעולה הטיפולית כפעולה אתית. במאמר זה מארחים שני שדות-שיח, הפילוסופי והפסיכואנליטי, זה את זה.

מאמר זה עוסק בצד האתי-פילוסופי של הפעולה הטיפולית לעומת הצד האתי-מקצועי שלה. הבחנה זו חשובה לאור העיסוק הרב והמבורך הקיים בשאלות אתיות מקצועיות בקהילה הטיפולית. הקשר בין עמדה זאת לבין הפעולה עצמה בשדה הוא כקשר בין עמדה ערכית כלשהי, אידיאה, ויישומה הלכה למעשה, או כקשר בין רעיון יצירתי לביצועו בפועל.

סקירת ספרות

כפי שנראה, אין זה הניסיון הראשון לחבר בין הפסיכואנליזה לפילוסופיה של עמנואל לוינס. בעוד ביון שאב רבות מפילוסופים שונים (2) ואימץ חלק ממושגיו מהפילוסופיה של המדע, כמו גם מן ההגות המיסטית, הרי יחסו של לוינס לפסיכואנליזה ולפרויד היה ביקורתי. בהסבירו את ההנעה האנושית באמצעות מושגי אנרגיה ליבידינלית, עקרון העונג ועקרון המציאות, החטיא פרויד, לדעת לוינס, את המימד האתי של הקיום האנושי. לוינס ממשיך ומבקר את הפסיכואנליזה, כמו גם את יתר המדעים, על שצימצמו את האדם לכלל מנגנונים ותבניות והגבילו בכך את אחרותו האינסופית (3). אדגים ואבהיר ביקורת זו בהמשך. למרות יחס זה, הפך לוינס לאורח רצוי ומוכר בשדה הפסיכואנליטי, ובעזרת תורתו ניתן לנסח את הסיבה לפעולה הטיפולית באופן המעניק לה מימד אתי. מושגיו של לוינס כגון: אחריות, אחרות, פני האחר, וכן אופן היחס האסימטרי ביני לבין האחר שבטיפול, נשמעים מוכרים לאנשי קהילת המטפלים מתוך עבודתם. ניסוח סיבה אתית ולא פסיכואנליטית לפעולה הטיפולית, הגדרת הפעולה בכלים שמחוץ למערכת המושגית הפסיכואנליטית, ממסגרת את חווית המטפל ומארגנת אותה. במובן זה ניתן לומר כי האתיקה מכילה את הפסיכואנליזה, ובמילים אחרות, הפסיכואנליזה היא פרקסיס אתי.

אפשר למצוא השוואות בין תורתו של לוינס לבין זו של וויניקוט (4). דניאל אפשטיין, בספר מכוא ללוינס (5, עמ' 72), מציין בהערת שוליים את הדמיון בין אובייקט המעבר אצל וויניקוט לבין משמעות הפנים כאירוע מעבר מפנומנולוגיה

אדם נוקש על הדלת. אדם אחר, מצידה השני של הדלת, פותח אותה עבורו. האדם שנקש נקרא להיכנס פנימה, להחייש, לשכב על ספה, להתהלך, לדבר, לא לעשות כלום, לא להיכנס אם הוא לא רוצה, הוא לא חייב, הוא כבר נמצא בפנים, אצל זה שפתח את הדלת עבורו.

מאמר זה אנסה לתאר משהו מדינמיקת האירוח או הכנסת האורחים המתקיימת בין מטפל למטופל. אקשור את מושג הכנסת האורחים של לוינס למושג ההכלה של ביון כדי לענות על השאלה: מה בפעולה הטיפולית הוא אתי. לוינס וביון בנו, כל אחד בשדה שבו פעל, עולם תיאורטי עשיר ומורכב עד מאוד. כדי להפגיש את שני המושגים, הכנסת אורחים והכלה, אתאר מעט מעולם המושגים של כל אחד מההוגים תוך הדגשת קווים משיקים וסותרים. מושג הכנסת האורחים של לוינס היה נושא של אחד מן הסמינרים האחרונים שהעביר ז'אק דרידה (1). הכלה היא מושג מתחום הפסיכואנליזה שפותח על-ידי וילפרד ביון. בטקסט זה מארחים שדות הידע הפילוסופי והפסיכואנליטי זה את זה. האירוח ההדדי מגדיל ומעשיר את שדות השיח השונים, ובתוך כך גם אותנו.

השאלה לגבי האתיקה של הטיפול הנפשי תוצג לאור משבר הערכים המאפיין את התקופה וההגות הפוסט-מודרנית שבה אנו חיים ופועלים. אנסה להראות את תפיסתו הערכית של פרויד לגבי הריפוי הנפשי ואת ביקורת ההגות הפוסט-מודרנית על תפיסת ריפוי זאת. אביא את ביקורתו של לוינס, שהיא ביקורת כוללת ורדיקלית ומקיפה הן את ההגות הפילוסופית שבה צמח פרויד והן את ההגות הפוסט-מודרנית שבאה אחריה. אחרי כן אפתח את תפיסתו האתית של לוינס ואראה את הקשר שלה לתיאוריה הפסיכואנליטית הבינוינאית. מתוך צירוף זה אני מקווה להדגיש את האתיקה של הפעולה הטיפולית.

¹ תל-אביב. levyrany@gmail.com
מילות מפתח: אתיקה, אחר, אחריות, לוינס, ביון.

סטרוקטורה, אותה ביקורת שמתח לוינס על פרויד, תלויה אותנו בהמשך. מאמר נוסף העוסק ישירות בלוינס ובביון הוא מאמרו של אמרי (13). בעזרת קריאה בכתבי דרידה, לוינס, פרויד וביון, ובאמצעות תיאור של טיפול, מגסה אמרי לתאר בשפה פואטית את היחס לאינסוף אצל לוינס ואצל ביון, כפי שהללו באים לידי ביטוי בטיפול נפשי. עוד חשוב לציין את ה־European Journal of Psychotherapy, Counselling and Health (14), שהקדיש גיליון שלם לחיבור בין הגותו של לוינס ובין היבטים שונים של הטיפול הנפשי. בגיליון מספר רב של מאמרים העוסקים באתיקה, הרמנויטיקה, אחרות (otherness) וטיפול נפשי.

האתיקה של הפעולה הטיפולית

האתיקה היא ענף של הפילוסופיה העוסק בשאלות לגבי הנכון והלא נכון, הטוב והרע, הראוי ושאינו ראוי במעשינו. מטרה במאמר זה היא לנסות להתוות תשובה לשאלה: מה אתי בפעולה הטיפולית? כמטפלים אנו משקפים, מהדהדים, מפרשים, מחזקים, מכילים, משמשים כזולת-עצמי ועושים פעולות נוספות, שאותן אנו מגדירים על-פי התיאוריה שלאורה אנו עובדים. מה אתי בפעולות אלו? מה בפעולת הדיבור שלנו, המופנית לאחר שבטיפולנו, הוא אתי? עלי להקדים ולסייג: איני מגסה להציע כי סוג טיפול מסוים הוא אתי יותר מסוג אחר. כמרכן אין הכוונה להראות את הטיפול הנפשי לסוגיו כדבר אתי. איני מגסה לקשור את הפסיכואנליזה לסד האתיקה, או את האתיקה לסד הפסיכואנליטי. ברצוני לנסות ולהגדיר את ההיבט האתי בפעולה הטיפולית, כפי שהוא מתנסח במושגיהם של ביון ולוינס.

שאלה זו לגבי האתיקה של הפעולה הטיפולית נשאלת לאור משבר הערכים של התקופה הפוסט-מודרנית, אשר ניפצה את מערכות הערכים המוחלטים שלאורם חי פרויד. הביקורת הפוסט-מודרנית היא זאת אשר, בלשונו של אופיר (15): "שמה ללעג את יומרותיה של הפילוסופיה המודרנית לסמן את גבולות התבונה ולהדריך את השימוש בה, להניח יסודות לשיפוט המוסרי והאסתטי, ומעל לכול, להבטיח את קיומם של שפה אחת ודברים אחרים, שמסוגלים לתאר נאמנה את המציאות ולפרש פירוש מהימן את המשמעויות המופקות בכל הלשונות ובנות לשון שבני תרבות מדברים בהן" (15 עמ' VII).

מטפל לא יכול שלא לשאול את עצמו שאלות פילוסופיות; המפגש עם האחר שבטיפולו מאלצו לעשות זאת. מהו הערך של הידיעה שלי ועל מה היא מבוססת? מה הופך אותי ליודע דבר-מה לעומת מטופלי? מהו ערך האמת של הדברים במפגש זה, ובעיקר — מי קובע ערך זה? המטפל הנאור, הנשען על תפיסת הקידמה לגבי ערכה המוחלט של האמת המדעית, מוצא עצמו מועד וכושל כאשר תפיסה זאת מתערערת תחת הביקורת הפוסט-מודרנית. כמה מפתה להציב מרכאות כפולות לצד מילים, כגון קידמה, נאורות, ערך מוחלט ואמת, מרכאות 'פוסט-מודרניות' שמסמנות ספק-ערעור או אף ביטול של המושגים שבראשית הפסיכואנליזה נהגו

לאתיקה אצל לוינס. הערת שוליים זו יכולה בעצמה לפתוח פתח להשוואה מעניינת ומלמדת בין שני ההוגים. גם ז'אן פיוזנטה מראה כיצד עמדתו של לוינס מסייעת לנו לראות את המשמעויות האתיות בהגותו של ויניקוט (6). ספר נוסף הוקדש להשוואה בין לאקאן לבין לוינס (7). ברכה אטינגר משלבת קריאה לאקאניאנית עם מונחים מתורתו של לוינס; היא מתייחסת למרחב הרחמי, אותו היא ממשיגה כמרחב משותף קדם-אדיפלי, כמקום שמשמעותו אינה רק התפתחותית, אלא גם אתית (8). אייגן (9) נעזר בלוינס כדי לתאר את ההיבט המוסרי בטיפול הנפשי.

ויואן שיטרית (10) נעזרת במושגי הליטוף (the caress), האמירה (the saying) והפנים (the face) של לוינס כדי להצביע על האסימטריות של המפגש הטיפולי ועל מה שהיא מכנה "הפיתוי האתי". היא מוסיפה על שני סוגי ההעברה שהציע לפלאנו, 'hollowed-out transference' ו-'filled-in transference', סוג נוסף של העברה: 'matricial-space transference'. העברה זו קשורה לעמדה האמהית (matricial position) של המטפל. יחד עם ה-'hollowed-out transference', היא מהווה תנאי מוקדם ליצירת שינוי אצל המטופל ובאה לידי ביטוי בעיקר במצבים של קושי וחסימה בטיפול, מצבים להם היא קוראת 'רגעים סובייקטיביים' (subjectal moments).

במאמרו על השלכות הפילוסופיה של לוינס על הטיפול הנפשי, טוען גנט (11) כי בעזרת רעיונות אלה ניתן להניח יסוד לדרך טיפול בעלת מאפיינים אוטופיים, שתחליף את המודל הרפואי. במאמר זה, ככרבים אחרים, אנו רואים כיצד כתיבתו הנפעמת, האינטנסיבית והאוטופית של לוינס חילחלה אל סגנונם של הכותבים השונים:

"עבודת הפסיכותרפיה יכולה להתחיל להתרחק מהדואליזם שולל-צלם-אנושי, ומהרדוקציוניזם המכני של הפסיכותרפיה המודרנית שבאה מהדגם הרפואי, לקראת מילוי המחויבות המוסרית לסבול-עם האחרות/ במידיות של הכאן-ועכשיו של מצוקתו או מצוקתה... החלופה הלינאסיאנית שמשורטטת כאן שואפת לעיצוב-מחדש יסודי של משמעות הסבל האנושי כדי להסב את תשומת לבנו לצו — האתי בכיסו — שמגולם באותו הסבל, צו שדורש מאיתנו מוכנות לתח כתף למשאות הכבדים והמייסרים של כאבו של אחר" (11, עמ' 23).

גנט מציב את הסבל עם האחר ועבורו כאלטרנטיבה אתית למודל הרפואי, אשר עושה דה-הומניזציה לאחך בהיותו מודל מפרק ומנתח. גנט רואה בסבל עם האחר ועבורו עמדת מוצא טיפולית ומאמץ עמדה פנומנולוגית הרמנויטית, שאינה מצמצמת את האחר להנחות תיאורטיות. כותב לוינס: "ההתייחסות לזולת היא התעוררות, התעוררות לקירבה. זוהי האחריות כלפי רענו, עד כדי עמידה תחתיו" (12, עמ' 62). זאת, על-פי גנט, העמדה הטיפולית הראויה.

איני מתאר את הדרך בה אמור הסבל של המטפל עם ועבור האחר שבטיפולו לסייע לו; הדבר מוסבר באריכות במאמרו של גנט, אך העמדה הטיפולית, זו הנשענת על האתיקה של לוינס, עמדה שאינה מצמצמת את האחר לכדי

עמנואל לוינס הוא פילוסוף יהודי דתי צרפתי ממוצא ליטאי, אשר נשען על הפילוסופיה הפנומנולוגית מבית מדרשם של הוסרל והיידגר וכן על ההגות היהודית, מדרש ותלמוד. לוינס מציג את אפשרות האדם לחרוג מעבר לעצמו, אפשרות איתת של אחריות אינסופית אל מול פני האחר. מושגים אלה הם חלק מעולמו המושגי של לוינס ויוסברו בהמשך.

הפנומנולוגיה היא ענף של פילוסופיה העוסק במבנה החוויה, או המודעות. זהו זרם שהתפתח במאה ה-20 על-ידי הוסרל ולאחר-מכן היידגר ומהווה אחד הבסיסים להגות הפוסט-מודרנית. במובן מילולי הפנומנולוגיה היא מחקר הפנומנים, הופעת הדברים כפי שהם נחווים על-ידי האדם, או על-ידי ניסיונו. מדובר בחקר החוויה מהזווית הסובייקטיבית של האדם הספציפי החווה אותה. באופן בסיסי ניתן לומר כי הפנומנולוגיה חוקרת את הדרכים השונות שבהן נתפסת המציאות על-ידי האדם דרך תפיסתו, מחשבתו, חושי, זיכרונו, דמיונו, תשוקותיו, רגשותיו ומודעותו העצמית. מבנה החוויה קשור במה שהוסרל כינה אינטנציונליות, שהיא ההתכוונות של הניסיון אל עבר הדברים בעולם. המודעות היא תמיד מודעות למשהו, אם בעולם שבחוץ ואם בתוכנו (18, עמ' 27).

לוינס עושה חלוקה בין שני סוגי חוק; החוק הפוליטי של הכנסת האורחים והחוק האתי. החוק הפוליטי של הכנסת אורחים הוא מותנה ותלוי, חוק של זכויות וחובות, כפי שהוגדר במסורת היוונית-לטינית והיהודית-נוצרית. לצורך ההשוואה ניתן לומר כי החוק הפוליטי זהה לאתיקה המקצועית בתחום בריאות הנפש. החוק האתי הוא החוק הלא-מותנה של הכנסת האורחים הבלתי-מוגבלת, זאת הנותנת למזדמן את כל הבית, את כל עצמיותו של אדם, את ייחודו, בלי לבקש ממנו דבר, לא את שמו, לא תמורה ולא מילוי תנאי כלשהו (1, עמ' 11).

החוק הפוליטי זוכה לביקורתו של לוינס. כל שיח על-פי לוינס, הוא שיח בין דומים, המנהלים בינם לבין עצמם קשרים שונים, בין אם מילוליים ובין אם אחרים — כלכליים, דתיים, חברתיים, גופניים וכו'. השיח הפוליטי, שהחוק הפוליטי הוא גזרת שלו, על-פי לוינס הוא חלק מהפילוסופיה המערבית, האגולוגיה. ההכרה הלוגית-רציונלית מנסה לחזק את אחיזתו של האני (אגו) בעולם ובבני-אדם אחרים באמצעות הכרתה אותם, אך היא מכירה אותם על-פיה וכך סוגרת את עצמה בתוך הוזהה. גם אצל ביון אנו מוצאים את השאלה לגבי דרך ההכרה את האחר. הוא מציין את השוני בין דרך ההכרה הלוגית-רציונלית-חושית לבין האינטואיציה, ומדגיש את האחרונה כדרך ידיעת האחר שבטיפולי. ההכרה האינטואיטיבית, כפי שגראה בהמשך, היא זאת המאפשרת לנו להכיר את האחר בלי לצמצמו, או במילותיו של לוינס לקיים עבורו את החוק האתי ולא הפוליטי.

נחזור אל המובאה המצוטטת ממאמרו של פרויד, זו אשר דרכה המחשנו את הביקורת הפוסט-מודרנית על המודרנה,

בביטחון ובתקווה רבים כל כך. מימי פרויד ועד היום חל שינוי מטא-תיאורטי בקרקע שעליה צמחה הפסיכואנליזה — מאמת מדעית מודרנית, לניאורית ומחלטת לאמת פוסט-מודרנית רבת-פנים, תלוית-הקשר וזווית ראייה.

פרויד ניסח את הפירוש כפעולת דיבור שמטרתה לרפא את המטופל הנוירוטי, החולה. נשתמש בציטוט מתוך המאמר "לשאלת האנליזה בידי מי שאינם רופאים" (16) כדי להמחיש שאלות העולות מתוך תפיסה מודרנית זו: "עתה לא קשה לתאר את מטרתנו התרפויטית. אנו מבקשים לשקם את האני, לשחרר אותו ממגבלותיו ולהשיב לו את השליטה בסתמי אותה איבד כתוצאה מההדחקות המוקדמות שלו. לשם כך בלבד אנו עושים את האנליזה, הטכניקה שלנו מכוונת כל כולה למטרה זו. עלינו לחפש את ההדחקות שהתרחשו ולהניע את האני שיתקן עתה בעזרתנו, ויטפל בקונפליקטים בצורה יותר מוצלחת מאשר באמצעות ניסיון בריחה" (16, עמ' 163).

האם נוכל כיום, לאחר פוקו ודלו וגואטארי, כמו גם הדיאלוג הארוך והמפותל של דרידה עם כתביו של פרויד, להגדיר באופן הגון וברור את 'החולה', 'הרופא', ו'המחלה'? האם הגדרת ה'בריאות' הנפשית ברורה לנו כפי שנדמה היה שהיא ברורה בעבר? האם אותה "שליטה בסתמי" אכן תרפא את הסובייקט, או שמא תגרמל אותו? בין אם מדובר בפירוש הלא-מודע ובין אם בהבניה שלו, בשני המקרים מציב פרויד את הפסיכואנליטיקאי כבעל סמכות לקביעת האמת שלו על המטופל.

הביקורת, שקווי המתאר שלה שורטטו כאן, חילחלה גם לשיח הפסיכואנליטי. שיח זה החל מבקר את מעמדה המדעי של הפסיכואנליזה, את התיימרותה לאמת, ואת מעמדו של המטפל, הרופא, כזה שיוודע דבר-מה על בריאות נפשית ומכוון את המטופל לעברה מתוך עמדה סמכותית ויודעת-כול. מתוך כך התערער אף מעמדה האתי של הפרקטיקה הטיפולית (17, עמ' 66). דוגמה ידועה לכך היא הביקורת הפמיניסטית על הפרקטיקה הטיפולית הפלוצנטרית. הביקורת הפוסט-מודרנית על המוסר המודרני הביאה, אם כן, לצורך בניסוח מחדש או שונה של תיאורית מוסר. השאלה שנשאלת היא כיצד עלינו לנהוג בעולם ללא מערכות ערכים מוחלטים וללא סמכות עליונה, ובעצם ללא מוסר כפי שהכרנו קודם לכן.

לוינס

אחד הניסיונות הרדיקלים לניסוח תורת מוסר כזאת נעשה על-ידי עמנואל לוינס. תורתו מחזירה לדיון הפילוסופי את מושגי האמת, האמונה והאלוהים, מושגים שהתערערו עד כדי מחיקתם על-ידי ההוגים הפוסט-מודרניים. הוא עושה זאת באמצעות מתיחת ביקורת על השיח הפילוסופי בכללותו. ביקורתו של לוינס אינה מופנית רק כלפי הפילוסופיה המודרנית והפוסט-מודרנית או הפסיכואנליזה, אלא כלפי הפילוסופיה באשר היא. בביקורתו על הפילוסופיה כולה, מהיוונים ועד היידגר, עוקף לוינס דיון או ויכוח זה או אחר בתוך השיח הפילוסופי.

ונעזר בה כדי להמחיש את ביקורתו של לוינס על השיח הפילוסופי והמדעי. כאיש מדע, פרורד מניח מבנה תיאורטי על האחר ובכך מצמצמו. בני האדם בקבוצת הנוירוטיים דומים זה לזה, הוא טוען. האני שלהם מדחיק חלק בסתמי כדי להתמודד עם איסורי המציאות, והפיצוי על הדחיקת חלק זה בסתמי הוא היוצר את הסימפטום. עלינו "לשקם את האני, לשחרר אותו ממגבלותיו ולהשיב לו את השליטה בסתמי אותה איבד כתוצאה מההדחקות המוקדמות שלו" (16, עמ' 163). המבנים שפרורד מציע לאורך כל הכתיבה שלו הם אוניברסליים ומתקיימים בכלנו; אנחנו דומים בכך שבכולנו מבנה, אשר כתוצאה משיבושיו השונים נוצרו המחלות הנפשיות השונות איתן מתמודדים בטיפול הגפשי. פרורד כפוף לשיח הדומה בכך שהוא בונה את האחר מתוך ראייתו את עצמו, דרך האנליזה האישית שערך. תסביך אדיפוס, המעבר מתיאורית הפיתוי לתיאורית המיניות הילדית, וכן ההישענות על מיתוסים קדומים מן התרבות, הם דוגמאות לכך.

האדם, על-פי לוינס, הוא תמיד אחר, בלתי-ידוע ולא ניתן לצימצום. בכל תיאוריה, בין אם פסיכואנליטית, מדעית, סוציולוגית ובין אם אחרת, יש סכנה של צימצום וביטול ההבדל בין בני האדם והכנסת האחר אל תוך השיח המבוסס על דמיון וזהות (19, עמ' 83). ניתן היה להפסיק את ההשוואה בין הכנסת האורחים של לוינס להכלה של ביון בנקודה זאת. לוינס מתנגד לשיח המבוסס על הדמיון והזהות כחלק מהדרך הבסיסית להתייחס אל האחר שבטיפול ומכאן לפסיכואנליזה כחלק משיח זה. ברצוני להמשיך ולנסות לארח, כפי שאומר לוינס, את הבלתי ניתן לאירוח. המשך זה הוא עדות לאחד הפרדוקסים האינהרנטיים להגותו של לוינס; כדי לארח ולקבל את האחר, עלי לדעת אותו וכדי לדעת אותו איני יכול שלא לצמצמו. כך אנו מוצאים את עצמנו, בעל כורחנו, אלימים כלפי האחר אותו אנו רוצים לארח. המשך זה הוא גם הוכחה לאפשרות של הסובייקט לקיים את פלא הסובייקטיביות שהיא, במילותיו של לוינס: "העובדה המפליאה שהמיכל מכיל יותר ממה שניתן להכיל" (20, עמ' 89). עובדה מפליאה זאת תחזור ותעלה במהלך הדברים.

אתאר מספר מושגים מהגותו של לוינס: האיין-סוף, האחריות, הסרת הבעלות, וכן הכנסת האורחים. למולם אציב מושגים משל ביון: ה-O-link, הכלה וכן ההנחיה למטפלים לנהוג ללא זיכרון ותשוקה. החיבור בין המושגים ייצור השקות, הקבלות והנגודות, אשר מטרתן לעבות ולמשמע מחדש את המושגים המוכרים. אלה שני קווי התייחסות היוצרים יחד מחשבה חדשה שלישית לגבי האתיקה של הפעולה הטיפולית.

איין-סוף וה-O

בעזרת מושג האיין-סוף מוציא לוינס את האדם מהכוליות הנחשבת, תוך שהוא מנפץ אותה. אידיאת האיין-סוף מפתיעה אותנו בהיותה שונה בתכלית מכל מושג אחר, ומציבה אתגר שהוא מעבר ליכולתה של המחשבה. מוריס בלנשו, עמית

איריאת הטוב כדבר אליו נמשכת התשוקה המטאפיזית של האדם. איריאת הטוב, כמו איריאת האינסוף, נמצאת מעבר להוויה. התשוקה אליה אינה ניתנת למילוי כצורך, אלא הולכת וגדלה עם התשוקה אליה. הפנים מהווים עבור לוינס מרחב מעבר בין המטאפיזי לבין האתי, בין האיריאי לבין פני האחר שלמולי. הנראה והגלוי מכוונים אותי אל הלא נראה. הנסתר, האינסופי, אינו ישות סמויה אלא מה שבהגדרה אינו יכול להיראות ולעולם לא יראה. הלא נראה האינסופי מדבר ומצווה עלי דרך פני האחר. איריאת הטוב הלא נראית הופכת אותי לאחראי על האחר שמולי. הפנים הופכים לתזכורת מוסרית לאיסור לפגוע באחר, ל"לא תרצח". פגיעות הפנים מוטלת עלי כתובה שאי אפשר לברוח ממנה בלי השתמטות. מעבר זה מאיריאת האינסוף אל פני האחר הוא שרירותי ולא נשען על הצדקה רציונלית או פנומנולוגית. המעבר מהמטאפיזי לאתי והקריאה של האחר היא קריאה שאפשר להתכחש אליה או להכיר בה.

לוינס מוסיף כי תמיד נרגיש אשמים ביחס לאחריות זאת. הוא מצטט משפט מתוך "האחים קרמזוב" לפיו "כולנו אשמים בכול וכלפי כולם ולפני כולם, ואני יותר מאחרים" (24, עמ' 335). הוא מסביר כי "אשמה זו אינה נובעת מאשמה זו או זו שהיא באמת שלי, או בגלל הטאים שהייתי חוטא, אלא בגלל שאני אחראי באחריות כוללית שהיא נושאת באחריות על כל האחרים ועל כל מה שנמצא כאחרים, אפילו על אחריותם" (25, עמ' 75). אין אני יכול שלא לבחור כיוון שאני אחראי בעל-כרחי לאחריותי על האחר. אחריות זאת היא המגדירה ויוצרת אותי כסובייקט, כאני אחראי וייחודי: "האחריות היא מה שמוטל אך ורק עלי, ובאופן אנושי אינני יכול לסרב לה. המשא הזה הוא כבודו העליון של היחיד. האני שלא ניתן להחלפה, הוא אני רק במידה שאני אחראי. אני יכול לבוא במקום כל אדם אבל אף אחד אינו יכול לבוא במקומי" (25, עמ' 76-77). כשלוניס כותב, "לבוא במקום כל אדם", אפשר לחשוב על היכולת האנושית להכיל אדם אחר, וזאת על-ידי הכרתנו אותו. ההיכרות את האחר היא הדחף האפיסטמולוגי, הסקרנות האנושית ביחס לאחר. היא גם אופן ההכלה שלנו אותו.

ביון מגדיר את הקשר עם האחר דרך שלושת המשתנים, אהבה (L), שנאה (H) וידיעה (K), ושיליתו של כל אחד מהם (-L, -H, -K). משתנים אלה מציגים פעולות רגשיות (26). במקום שלוינס ממקם את האחריות על האחר, ברצוני להציע את הדחף האפיסטמולוגי כפעולה רגשית (K) (26). דחף זה הוא הסקרנות, תחושת הסקרנות (27, 28), הדחף המולד לאמת (29). קשר רגשי זה (K-link) והאחריות על האחר פועלים אל מול האינסוף. אחד מקורו פנימי כדחף הבא לכדי ביטוי בקשר רגשי, ואילו השני, מקורו חיצוני כאחריות על האחר המוטלת עלי מתוך פניו המצוות עלי "לא תרצח". האחריות כלפי האחר אינה רגש, אלא חובה אתית שתוצאתה הרגשית היא האשמה שאנו חשים כלפי האחר. הקשר הרגשי (K-link) הדוחף לדעת ולהכיר את האחר הוא אופן של אחריות כלפיו, אופן הידיעה שלנו את

חקירתי מתוך דחף אפיסטמי פנימי. הבדל נוסף הוא שניתן על-פי ביון להיות במצב מיסטי, של היות עם ה-O, אבל לא ניתן, על-פי לוינס, להיות האינסוף של האחר, אלא רק להיות תחתיו. אינסוף זה רחוק ממני מרחק אינסופי. אצל שניהם מחקיים קשר פרדוקסלי בין הסובייקט לאינסוף. הסובייקט מארח, מכיל את מה שבהגדרה אינו יכול להיות מוכל, את האינסוף. נאמר זאת במילים של לוינס:

"האינסוף אינו הווה תחילה כדי להתגלות אחר כך. אינסופיותו באה לידי ביטוי כהתגלות, כהשמת האיריאה שלו בי. היא באה לידי ביטוי בעובדה הלא מתקבלת על הדעת שבה יש נפרד המקובע בזוהו — הזהה, האני — מכיל למרות זאת דבר שאין באפשרותו להכיל, כמו גם לקבל מכות סגולותיו כזוהו בלבד. הסובייקטיביות מממשת את הרריות הבלתי אפשריות האלו: העובדה המפליאה שהמיכל מכיל יותר ממה שניתן להכיל" (20, עמ' 89). אינסוף זה, אשר מוכל במיכל שתמיד קטן למידותיו, הוא על-פי לוינס אחרותו של האחר המתגלה מולי דרך פניו.

נבדוק כעת את הטענה המפליאה בדבר המיכל המכיל יותר ממה שניתן להכיל, על-פי מושגיו של ביון. כאשר אנו ניצבים אל מול המציאות אנו מכילים מחשבות, תחושות ורגשות (מרכיבי ביתא), שהם המוכל, ועורכים עבודת הכלה לא-מודעת (פונקציה אלפא) עד להיווצרות הבנה חדשה והמשגה של חומרים אלה (מרכיבי אלפא). עצם היכולת שלנו להתרכז כרגע, בשעת הקריאה, היא הוכחה לכך שאנו מסוגלים לשכוח צרכים, תשוקות ורגשות (מרכיבי ביתא), הנובעים מחיינו היום-יומיים ולהתרכז. שיכחה זו אפשרית רק בגלל שהתהליך הנפשי הלא-מודע של הכלתם (פונקציה אלפא) מתבצע.

ביון קורא למרכיבי האינסוף מרכיבי ביתא. מרכיבים אלה הם כל סוגי התחושות, הרגשות, הצרכים, וההנחונים החושיים העוברים דרכנו ומהווים את אינסופיות המציאות הפנימית והחיצונית. המיכל מכיל יותר ממה שניתן להכיל בדיוק בגלל שהוא עומד מול אותם אינסוף גירויים ועליהם הוא מבצע את פעולת ההכלה. פעולת ההכלה מתבצעת אל מול המציאות, שהגירויים העולים ממנה הם אינסופיים. לא ניתן לחשוב על גבולות הכלה, או חסימת אפשרות ההכלה, בגלל שפעולת ההכלה היא לא-מודעת. היא מתמודדת עם אינסוף גירויים, שבהגדרה הם יותר ממה שניתן להכיל, ולמרות זאת היא יכולה להם. כל זה נכון כמובן למצב שבו מערכת ההכלה מתפקדת. ביון מביא כמה אופנים בהם תהליך ההכלה אינו קורה בצורה בריאה, דבר המוביל להרס המיכל ומונע אפשרות של צמיחה נפשית. זהו המצב שבו לא ניתן ללמוד מן הניסיון (22).

אחריות והכלה

נשוב ללוינס ונראה כיצד הוא קושר את מושג האינסוף אל האדם האחר ולאחריותנו כלפיו. מהלך זה מתואר בפירוט אצל אפשטיין (5) ואתארו כאן בקצרה. לוינס מוצא את מקור התנועה אל עבר האחר בעזרת אפלטון, אשר מתאר את

האחר כוללת את הכנסתו אלינו, את האירוח שלו, את הכלתו.

תיאור של מלאכת ההכלה אנו מוצאים אצל פישור: "המיכל-ב-K מפנים את הרגשות הרעים המושלכים לחוכו, הוא פועל 'לשנות', למגר את הפחד מ' או 'לטהר' את ההשלכות הללו. מה שביון מרמז, אם כי לעולם לא לגמרי מצהיר באופן ברור דיו, הוא שהמיכל עושה-כן בכך שהוא נשאר מיכל-ב-K, הרוצה לדעת ולהבין — לא ממרחק רגשי, אלא על-ידי חווית הרגשות הללו, תוך שימור הלך-רוח-K" (27, עמ' 1231).

The container-in-K introjects the bad feelings projected into it, it functions to 'modify', or 'remove the fear from', or 'detoxicate' those projections. What Bion implies, but never quite says sufficiently clearly, is that the container does so by remaining a container-in-K, wanting to know and understand, not from an emotional distance, but by experiencing those emotions and yet retaining a K-state-of-mind.

ההכרה היא דרך להכיל את הרגשות השליליים של האחר שבטיפול. כאשר המטפל שואל את האחר שבטיפולו שאלות, הוא מפתח עבורו ואצלו סוג של יחס סקרני, חקרני, השואף לאמת. הוא שם עצמו כמיכל היצוני החוקר את האחר שבטיפולו על-ידי עיבוד הרגשות שאינם ניתנים לעיכול על-ידי המטופל הנובעים מתוך המפגש הטיפולי. הסקרנות המודעת שלנו מביאה את האחר שבטיפולו לשתף אותנו, אך הכרתנו אותו נעשית באמצעות פעולת ההכלה, שהיא אינה מודעת ומתרחשת לכל אורך הטיפול. כדי להכיר באופן רגשי את האחר יש להכילו. קשר הידיעה אינו קשר של ידיעת העובדות, אלא של ידיעת העובדות הרגשיות. השאלה של המטפל כלפי האחר שבטיפולו אינה מה היה, אלא איך הרגיש מה שהיה, או איך מרגיש מה שיש. הסקרנות וההכלה הבאה איתה היא הכנסת האורחים, הפעולה האתית של המטפל.

הכנסת אורחים

הכלה היא פעולה מגטילית שאינה מתרחשת במרחב כלשהו. התיאור המוחשי שלה, הפיסיות המדומיינת שלה; הכנסה פנימה לצורך עיבוד ולאחר מכן הוצאה חזרה החוצה מעלה לנגד עינינו את מושג הכנסת האורחים של לוינס. את שורשיו של המושג אפשר למצוא בבראשית פרק י"ח, א-ב: א וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה, בְּאֵלֵי מְרָא; וְהוּא יֹשֵׁב פְּתַח הָאֵהָל, כְּחֵם הַיּוֹם. ב וַיֵּשֶׁא עֵינָיו, וַיֵּרָא, וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אַנְשִׁים, נֹצְבִים עָלָיו; וַיֵּרָא, וַיֵּרָץ לְקִרְיָתָם מִפְּתַח הָאֵהָל, וַיִּשְׁפָּחוּ, אֲרָצָה. הפסקת התייחדותו של אברהם עם אלוהים לטובת הכנסת אורחיו, הביאה את חז"ל לנסח את המשפט "גדול הכנסת אורחים מקבלת פני השכינה" (שבת קכ"ז).

אצל לוינס, הכנסת אורחים היא קבלת פני השכינה, שכן האדם נברא בצלם אלוהים. פניו של האחר אינם התגלותו של האל אלא עקבתו בהם (5). כפי שנאמר קודם לכן, פני האחר הן מרחב המפגש בין האל האינסופי לבין האימננטיות הקונקרטיה שמולנו. לוינס מזהה בהכנסת

אורחים את פתיחת השער וההיפתחות אל פני האחר. דרידה מפתח את היחס הדיאלקטי בין האורח למארח ובין החוק האתי לחוק הפוליטי (1). המארח נותן את הכנסת האורחים, אך גם מתקבל על-ידי האורח, שמקבל את הכנסת האורחים, שהוא מציע. המארח הוא גם אורח. במהלך היענותי לפני האחר ולדיבורו אני מבין כי נתקלתי בעקבת הפנים בלבד, שכן את האינסופי איני יכול לראות או לשמוע, הוא נשאר באינסופיותו. נשארתי כמארח את עקבת האינסופי, כפי שבאה מהאחר, דרך פניו ודיבורו. על-פי לוינס, אין האדם יכול לראות את האינסופי, אלא רק את עקבתו.

בפתח ההרצאה החמישית על הכנסת האורחים אומר דרידה כי "אין הכנסת אורחים" (1, עמ' 99). לאמור, הכנסת האורחים אינה אפשרית. שוב אנו נתקלים בפלא שבו "המיכל מכיל יותר ממה שניתן להכיל" (20, עמ' 89). כי אם מדובר באינסופי, כיצד ניתן להכילו ואם אפשר להכילו הרי שאינו אינסופי. פעולת ההכלה מדגימה פרדוקס זה.

אתאר את פעולת ההכלה ואשלב בתוכה את פעולת הכנסת האורחים לשם הדגמת הקשר בין השניים, כפי שמתרחש במפגש הטיפולי:

האחר שבטיפולו של המטפל חווה את ה-O, את האינסופי, בתוך עצמו כרכיבי ביתא, כעקבות האינסופי. הוא מתקשה להכילו. הוא מתקשה במלאכת הכנסת האורחים. הוא משליך אותם אל המטפל. המטפל עומד מול האינסופי, המצווה עליו מפניו של האחר שבטיפולו. מרכיבי הביתא מושלכים מהמטפל אליו והוא חווה אותו, את האינסופי שהושלך לתוכו, כרכיבי ביתא אלה. הוא מכיל אותם, זאת אומרת הופך O ל-K. הוא מארח אותם ומעביר, בזמן המתאים, את הידע הזה (רכיבי אלפא) חזרה למטופל. לבסוף, המטופל, בקבלתו את הידע מהמטפל, הופך אותו לידע אישי על עצמו.

כך ניתן לראות את ההכלה כפעולה אתית בשדה הטיפולי. מובן שאין הכוונה לכך שמטפל, אשר אינו ממשג לעצמו את הפעולה הטיפולית דרך מושגיו של ביון, פועל באופן 'פחות אתי'. פעולת ההכלה מתבצעת כל הזמן. זהו אמצעי להתמודדות עם המציאות על-ידי עיבודה. ההכלה היא חלק ממנגנון נפשי וכן מקיימת מנגנון זה. מטופלים כמטופלים יכולים להכיל עבור אחרים, אך להתקשות לעשות זאת עבור עצמם. מטרת הטיפול הפסיכואנליטי בהקשר זה היא לעזור למטופל להכיל את הבלתי-ניתן להכלה, ובכך לאפשר לו לחשוב את מה שקודם לכן לא היה ניתן לחשיבה. היכולת המתפתחת לחשוב היא היכולת להתפתחות אישית וצמיחה (23).

אם נאמר כי הכלה והכנסת אורחים, אפיסטמולוגיה ואתיקה, הם אותו הדבר, נבטל את האחרות שלהם ונכפיף אותם לדומה, מעשה אלים, המנוגד לדרך חשיבתו של לוינס. אך, כפי שמראה דרידה (30), האלימות היא אינהרנטית לשיח של לוינס, שהרי אין לנו יכולת לחשוב את הפנים ללא תימטיוציה. נוכחות השלישי, בצורה של מילה, מושג, או תימה, נמצאת כבר בין השניים. האלימות, או היעדר האתיקה

האחר כפי שמוגדר על-ידי לוינס, אך נראה כי כאיש מדע, הוא אינו מוותר על האפשרות לדעת אותו בהינתן הכלים הנכונים לביטוי.

המצב המיסטי של היות עם ה-O (being becoming) (13, 29, 32) עליו מדבר ביון, מאפשר לנו לדעת את האחר על-ידי כך שנהיה עם המציאות כשלעצמה, כפי שבאה לידי ביטוי במפגש עם האחר שבטיפולנו. אנו נפגשים עם שלוש צורות התייחסות שונות של קשר עם אחרות אין-סופית שאינה ניתנת להגדרה. כל אחד מההוגים ציין וקבע בתוך תורתו יחס שונה אל אותה אחרות.

ביון התייחס לשאלת הדרך שבה נקלטת המציאות הנפשית, שעל הקושי להגדירה במילים מצביע פרויד. ביון שואל האם אופן ידיעת הנפש דומה לאופן ידיעה של מחלה או סימפטום גופני כלשהו. הוא קובע כי את החרדה, הכאב הנפשי ואת שאר האובייקטים המאכלסים את עולם הנפש לא ניתן לדעת בעזרת החושים, אלא בעזרת האינטואיציה (32, עמ' 11). האינטואיציה מוגדרת כחוש המאפשר לנו לדעת את האחר מבחינה נפשית. לטענת ביון, החושים חוסמים את האינטואיציה. מכאן באה ההמלצה להשתדל ולהימנע מזיכרון, תשוקה או הבנה היכולים לשבש את האינטואיציה (32, עמ' 58). הקשר לעולם החושי, לזיכרון, לתשוקה ולמובן-כבר של עצמנו, לזכר אותנו בתוך הישות המוגבלת למה שהיא כבר יודעת על עצמה ועל האחר ומונע את הכלת האחר מתוך אחרותו. האינטואיציה קודמת להמשגה ולצימצום האחר להגדרה כלשהי. מה שנתפס על-ידי האינטואיציה עובר תהליך של הכלה. כאשר אנו מביטים בתוך עצמנו אנו יכולים למצוא את החומר המוכל ולעבד אותו לכדי תובנה או פירוש חזרה אל האחר שבטיפולנו. האינטואיציה מאפשרת לנו לדעת ללא ידיעה וללא צימצום. המילה שתבוא לאחר מכן תהיה כבר רחוקה מהמקור הנקלט על-ידי האינטואיציה. היא כבר תהיה אנלוגית אליו. כדי לאפשר לאינטואיציה שלנו לפעול עלינו כמטפלים להיות במצב מיוחד. מצב זה יאפשר לאינטואיציה להיות במגע ובעצם להפוך ל-O של האחר שבטיפולי. כתב אמרי: "אחריותו של האנליטיקאי, אם-כן, היא היכולת להגיב לאין-סופי — לחיצוניות המוגזמת של האחר ביחס לתצורות הוזה. ענין, לעומת זאת, לעולם אינו יכול לפרוע את חובו, כיוון שהוא לעולם לא יוצר קשר עם האחרות של האחר" (13, עמ' 385). כדי להציע פירוש לאחר שבטיפולי, עלי להיות במצב נפשי משוחרר מהישות. ביון קורא למצב זה מצב של reverie. זהו מצב של פתיחות מלאה לתוכן החושי של האחר ולמעבר מן החושי למנטלי. מצב שבו האינטואיציה יכולה לפעול. זהו גם מצב של אחריות מלאה, האחריות של המטפל על האחר שבטיפולי. זו האחריות הבאה לידי ביטוי ברצון לדעת, להכיל ולהכיר את האחר שבטיפולי, כפי שראינו קודם לכן כאשר עסקנו ב-K - link.

כדי להיות במצב זה עלינו לנהוג בהסרת בעלות (de-possession) או 'הפקעת העצמי' (33, עמ' 117). אלה המונחים שבהם משתמש לוינס כדי לתאר מצב של אי-דבקות

המוחלטת, שוכנים כבר ביסוד הכנסת האורחים. מכך נובעת היכולת שלנו לחשוב ולערוך תימטיוזיה של מושגים אלה ואחרים. אוסיף ואומר, שוב בעקבות דירדה, כי לא ניתן לעשות שימוש במילים לשם מילוי הצו האתי לאחריות על האחר ללא תימטיוזיה שלו, כפי שמציע לוינס.

לוינס מבחין בין הדבר הנאמר לבין עצם הדיבור (12). הדבר הוא מה שניתן לייצוג כחלק מעולם התופעות, בעוד הדיבור, זה אשר תמיד פורץ את מחסום האני ומחייב אותי להיות אחראי על האחר, נותר טרנסצנדנטי. עצם התשובה לאחר שבטיפולי מכפיפה אותנו לשיח הדומה, לשפה. השפה על-פי לוינס היא במהותה איתת. השפה מכניסה משמעות לעולם עוד לפני שההכרה עושה זאת, היא היתה שם לפני. דיבורו של האחר אליי תמיד קודם לדיבור שלי אליו. הדיבור של האחר מושגת גם הוא על פרוקס: הוא ממקם אותי כעצמי אחראי מולו ופותח את פער האחרות שאינו ניתן לגישור ביני לבינו. הוא מאפשר לי לקבל את פניו, לפתוח את ביתי ולהכניסו כאורח בדיבור. השפה היא הכנסת אורחים, קובע לוינס. אנו אורחים בשפת אמנו ומארחים את האחר בשפתנו (3, עמ' 305).

ללא זיכרון ותשוקה; הסרת בעלות

עבור לוינס, האחר אינו אני ואינו דבר, ולכן אינו ניתן לידיעה. הוא חורג מהיות פרט בתוך מין ולא מוגדר על-ידי מושג כלשהו. האחר הוא מה שאני אינני, לא עקב אופיו, נפשו או צורתו, אלא בגלל עצם אחרותו. פרויד היה ער להיעדר היכולת לדעת את האחר ידיעה שלמה: "מאחורי המאפיינים (איכויות) של האובייקט הנחקר, הנגישים לתפישתנו הישירה, עלינו לחשוף משהו אחר, שהנו תלוי פחות ביכולת התפשית המסוימת של אברי החישה שלנו. אין לנו סיכוי להגיע לדבר אחרון זה עצמו, כיוון שכרוך שכל הדברים החדשים שהסקנו חייבים בכל זאת לעבור תרגום חזרה לשפת תפישותנו, שממנה פשוט אין ביכולתנו לשחרר את עצמנו... המציאות תיותר לעולם 'בלתי ניתנת לידיעה'" (31, עמ' 196).

"Behind the attributes (qualities) of the object under examination which are presented directly to our perception, we have to discover something else which is more independent of the particular receptive capacity of our sense organs. We have no hope of being able to reach the latter itself, since it is evident that everything new that we have inferred must nevertheless be translated back into the language of our perceptions, from which it is simply impossible for us to free ourselves ... Reality will always remain 'unknowable'"

פרויד הבין כי המציאות תישאר לא-ידועה לא בגלל עצם אחרותה, כפי שטוען לוינס, אלא בגלל המילים, שהם הכלי שבו אנו יכולים להמשיגה עבור עצמנו. אין הוא טוען כי המציאות כשלעצמה אינה ידועה, אחרת, בשפתו של לוינס, אלא שכלי הביטוי שלנו אינם מאפשרים לנו לדעת אותה. פרויד, בגילוינו את הלא-מודע, יוצר אחרות מוחלטת, הן בתוכנו והן אצל האחר. הוא מקרב אותנו לאחרותו של

כפעולה אחת מעלה שאלות לגבי עצם האפשרות של הקבלה כזאת. אך נראה כי דווקא הקבלה זאת בין אתיקה למדע מאפשרת לנו להרחיב את יכולתנו להמשיך וליצור את פלא הכלת הבלתי ניתן להכלה.

ספרות :

1. דרידה ז' (1997). על הכנסת האורחים. תל-אביב, רסלינג, 2007.
2. Sandler P.C., The origins of Bion's work. Int. J. Psychoanal., 87: 179-201, 2006.
3. Emmanuel L., Totality and infinity: An essay on exteriority. Pittsburgh, Duquesne Univ. Press, 1969.
4. Alford C.F., Levinas and Winnicott: Motherhood and responsibility. Am. Imago, 57(3): 235-259, 2000.
5. אפשטיין ד., קרוב ורחוק — על משנתו של עמנואל לוינס. משרד הביטחון-הרוצאה לאור, 2005.
6. פינגט ד., למען יאריכון ימך; על תרומת משנתו של עמנואל לוינס לעבודה המטפל (23.02.2008) מתוך: <http://www.hebpsy.net/articles.asp?id=1686>
7. Harasym S. (Ed.), Levinas and Lacan: The missed encounter. New York, State Univ. of New York Press., 1998.
8. Ettinger B.L., From proto-ethical compassion to responsibility: Besidedness, and the three primal mother-phantasies of not-enoughness, devouring and abandonment. Athena, Philosophical Studies, 2: 100-135, 2006.
9. Eigen. M., Feeling matters. London, Karnac books, 2007.
10. Chetrit-Vatine V., Primal seduction, matricial space and asymmetry in the psychoanalytic encounter. Int. J. Psychoanal., 85: 841-856, 2004.
11. Gantt E.E., Levinas, psychotherapy, and the ethics of suffering. J. Humanistic Psychology, 40: 9, 2000.
12. לוינס ע. (1992). אלוהים והפילוסופיה. תל-אביב, רסלינג, 2004.
13. Emery E., Facing "O": Wilfred Bion, Emmanuel Levinas and the face of the Other. Psychoanal. Rev., 87: 799-840, 2000.
14. European J. Psychotherapy, Counselling and Health, March-June 7(1-2), 2005.
15. אופיר ע., לשון רע — פרקים באונטולוגיה של המוסר. תל-אביב, עם עובד, 2000.
16. פרויד ז' (1926). הטיפול הפסיכואנליטי. לשאלת האנליזה בידי מי שאינם רופאים. עמ' 149-201. תל-אביב, עם עובד, 2002.
17. מיטשל ס. (1993). תקווה ופחד בפסיכואנליזה. תל-אביב, תולעת ספרים, 2003.
18. הוסרל א., משבר המדעים האירופים והפנומנולוגיה הטרנסצנדנטלית. ירושלים, מאגנס, תשנ"ו.
19. Levinas E., Basic philosophical writings. Adrian T. Peperzak (Ed. and trans.) Bloomington and Indianapolis, Indiana UP, 1996.
20. לוינס ע., כוליות ואי-סוף. בתוך: שיינפלד א., פלא הסובייקטיביות, עיון בפילוסופיה של עמנואל לוינס. תל-אביב, רסלינג, 2007.
21. Mondrzak V.S., Psychoanalytic process and thought: Convergence of Bion and Matte-Blanco. Int. J. Psychoanal., 85: 597-614, 2004.
22. סימינגטון ג., סימינגטון ג. (1996). ללא זיכרון או חשוקה. בתוך: החשיבה הקלינית של וילפרד ביון. עמ' 180-188. תל-אביב, תולעת ספרים, 2000.
23. Ogden T., This art of psychoanalysis; dreaming undreamt dreams and interrupted cries. London and New York, Routledge, 2005.
24. דוסטובסקי פ., האחים קראמזוב. תל-אביב, הקיבוץ המאוחד, תשל"ד.

בישות (conatus essendi), שמטרתו ליצור חלל ריק לקבלת האחר (12, 33). אני נתבע לשאת את סבלו של האחר במקומו ועבורו. כדי לעשות זאת עלי להפקיע את עצמי מעצמי ולתת מקום בתוכי לאחר. אני מחליף את האחר ולוקח עלי את סבלו. אין הכוונה שמטרחת החלפה של ישות בישות אחרת. אני לא מפטיק להיות אני והופך להיות הוא או האחר. דווקא בתוך החלפה זאת אין לי תחליף, אני יחידי בתוך היותי למען האחר. האחריות לזולת מקדמת את הייחוד של האני. האני מכונן בתנועת תבוסת הזהות עצמה, שהיא החלפת הזולת (33). הדבר דומה למצב שאותו מתאר ביון, מצב של ללא זיכרון, תשוקה או הבנה. המטפל נשאר ללא המרכיבים המרכזיים של אישיותו כדי להיות פתוח לקלוט את האחר שבטיפולו. כשם שהסובייקט מכונן על-ידי האחר בכך שהוא נתבע על-ידו להחלפה, כך מכונן המטפל את המטפל כמיכל עבורו. בשני המקרים מתרחש ויתור על האני למען האחר, ויתור המייחד את האני על-פני אחרים.

הכרת האחר נעשית על-ידי האינטואיציה, שהיא היכולת שלנו להיות ה-O של האחר כדי להבין את מצבו הרגשי, או במושגיו של לוינס, עלינו להיות במקומו של האחר, להכיל אותו, להכניס אותו כאורח או להחליפו כדי להבינו ולקיים את שבאחריותנו.

סיכום

במאמר זה נסיתי להגדיר את האתי בתוך הפעולה הטיפולית. עשיתי זאת בעזרת מושגיהם של ביון ולוינס. שלושה רעיונות מרכזיים חוזרים ופותחים את דלת הפסיכואנליזה עבור האתיקה המוצגת על-ידי לוינס. הרעיון הראשון הוא הלא-מודע, שבהיותו כזה תמיד נשאר פתוח לחקירה עד אי-סוף ובכך מגלה את האי-סוף בתוך היחיד. אפשר למצוא את האי-סוף כבר מובלע ברעיון הלא-מודע אצל פרויד. האי-סוף הביוניני, ה-O, הוקבל לזה עליו כותב לוינס. רעיון שני הוא רעיון ההכלה והחיבור בינו לבין מושג הכנסת האורחים של לוינס. הרעיון השלישי הוא של "שמיעה ללא זיכרון, תשוקה או הבנה", מצב המחייב היפתחות מלאה לאחר לצורך הכלתו. רעיון זה מזכיר את הסרת הבעלות על האני לצורך קבלת האחר עליה מדבר לוינס.

במהלך הכתיבה צצו ועלו שאלות רבות המזמינות המשך חקירה ומחשבה. כך, למשל, נראה כי מקומה של הפעולה האתית הוא בלא-מודע, וזאת כיוון שהכלה היא פעולה לא-מודעת. מה פירוש הדבר שהפעולה האתית אינה מודעת? וכן, האם אפשר לדבר על רמה מודעת ולא-מודעת של אתיקה? לאור דרך הסתכלות והמשגה זאת, מה הוא מעמדן האתי של שיטות טיפול אחרות, שאינן פסיכואנליטיות או פסיכודינמיות? איך ניתן להגדיר את האמת בשדה הטיפולי, וכן את הפירוש הטיפולי?

אפשר להגדיר את הניסיון לדעת את האי-סוף כפעולה כפולה של המשך כינון הקשר המחייב והאחראי עם האי-סוף, פעולה אתית, וכן של המשך חקירת האי-סוף, פעולה מדעית. החשיבה על צמד הפעולות האתית והמדעית

25. לוינס ע. (1982). אתיקה והאין-סופי — שיתות עם פיליפ נמו. ירושלים, מאגנס, 1992.

26. Bion W.R. (1962). Learning from experience. Northvale, NJ, Jason Aronson, 1995.

27. Fisher J.V., The emotional experience of K. Int. J. Psycho-Anal., 87: 1221-1237, 2006.

28. Schneider J.A., Experiences in K and - K. Int. J. Psycho-Anal., 86: 825-839, 2005.

29. Grotstein J., The seventh servant: The implications of a truth drive in Bion's theory of 'O'. Int. J. Psycho-Anal., 85: 1081-101, 2004.

30. Derida J., Adieu to Emmanuel Levinas. California, Stanford Univ. Press, 1997.

31. Freud S., An outline of psycho-analysis. S.E., XXIII: 144-207, 1940.

32. Bion W.R., Attention and interpretation: A scientific approach to insight in psychoanalysis and groups. London, Tavistock, 1970.

33. מאיר א., פילוסופים קיומיים יהודים ברב-שיח. פרק ה': עמנואל לוינס: תחת הצו "לא תרצח". עמ' 103-129, ירושלים, מגנס, תשס"ד.

אוניברסיטת תל-אביב
הפקולטה לרפואה ע"ש סאקלר • ביה"ס ללימודי המשך ברפואה
התכנית לפסיכותרפיה

נמשכת ההרשמה - ללימודים מתקדמים בפסיכותרפיה פסיכואנליטית - שנה"ל תש"ע 2009/2010

הלימודים מיועדים לפסיכיאטרים, פסיכולוגים קליניים ועובדים סוציאליים פסיכיאטריים, שהנם בוגרי תכנית הכשרה יסודית בפסיכותרפיה או שהנם בכירים בתחום (7 שנות ניסיון לפחות, לאחר סיום ההתמחות); הלימודים יתאפשרו גם למטפלים (MA) ממקצועות טיפוליים אחרים, בעלי ניסיון קליני, שהנם בוגרי תכניות הכשרה יסודית בפסיכותרפיה ושעוסקים בתחום הטיפול.

קורסים וסמינרים למתקדמים:

מרכזת: אלינה שלקס

סיעור מוחות: מהקליניקה לתיאוריה
 דיון בשעות טיפוליות מנקודות מבט תיאורטיות שונות.
 קורס שנתי, 10 מפגשים במהלך שנה"ל, ימי ו', בין השעות 12:00 - 09:00.

חיבור ונפרדות בפסיכואנליזה ובקולנוע
 רגעים קולנועיים רבים זכורים לנו בזכות הדרמה העזה המתחוללת בנקודות המפגש והפרידה בין הדמויות על המסך. בשפה פסיכואנליטית ניתן לראות רגעים אלו (ואחרים) כרגעים של חיבור ונפרדות. בסמינר בחקור, באמצעות מושגים פסיכואנליטיים, את נקודות החיבור והנפרדות שבין הדמות לבין עולמה הפנימי ועברה, בינה לבין אחרים, ובינה לבינינו כצופים. במקביל נתבונן בחיבור ונפרדות בין הפסיכואנליזה והקולנוע כשתי דיסציפלינות. במפגשים נצפה בקטעים מסרטים, בארץ מרצים מתחום הטיפול, יוצרים והוגים מתחום הקולנוע, ונקיים דיון. זאת, במטרה לחקור את יחסי הגומלין בין התחומים באופן יצירתי, הדדי ומפרי.
 קורס סמסטריאלי, סמסטר ב', ימי ה', בין השעות 18:30 - 17:00.

'עניינים מאחור' - פסיכואנליזה ואמנות
 בסמינר יעשה ניסיון להראות כיצד אמנים ואמניות (וידיאו, צילום, מיצג, קולנוע ביסויני, ועוד) עוסקים באופן דומה ושונה מן הפסיכואנליזה, בשאלות של פערים, קול, יחסי כוח, צפייה, מרחבים ללא עדים, אמת ובדיה, מבנים כפולים, שתיקה, המרה, מיניות, רוע, סרור נגדי ועוד.
 יוצגו גם אמנים ואמניות המבקשים להשפיע בנושאים חברתיים, עובדים בקבוצות, בוחנים טקטיקות ואסטרטגיות מתחומים אחרים. על מעשה האמנות המשמעותי, זה שמבקש ליצור חיבורים חדשים, אפשרויות חדשות, חושבת מיכל היימן כעל "התקפה על חיבור", ומשאלה מונח זה מבין.
 קורס סמסטריאלי, סמסטר ב', ימי ה', בין השעות 20:30 - 19:00.

פורום בין *
 העמקה בעבודתו התיאורטית והקלינית של בין. 6 מפגשים במהלך שנה"ל, ימי ה', בין השעות 22:30 - 19:30.
 * הלימודים יתאפשרו גם למטפלים מתחומי טיפול שונים, בעלי ניסיון קליני, המעוניינים ללמוד/להתעמק בתחום המוצע.

מרכזת: משה לנדאו

פתיחת כל קורס מותנית במספר המשתתפים

טפסים להרשמה: מזכירות התכנית לפסיכותרפיה, טל' 03-6409902